

TALABALARDA SO‘G‘LOM MA’NAVIY DUNYOQARASHNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK–PSIXOLOGIK ASOSLARI VA IMKONIYATLARI

Xo‘jayeva Gulshoda Jalilovna

Buxoro davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur tezisda talabalarda sog‘lom ma‘naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida yoshlarning ma‘naviy immunitetini shakllantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan dunyoqarashni rivojlantirish zarurligi asoslab beriladi. Tadqiqotda ta‘lim mazmuni, metodlari va psixologik omillarning integratsiyasi asosida ma‘naviy dunyoqarashni rivojlantirish imkoniyatlari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: ma‘naviy dunyoqarash, talaba-yoshlar, pedagogik asoslar, psixologik omillar, ma‘naviy immunitet, qadriyatlar, refleksiya, kompetensiya.

Kirish. Bugungi kunda turli ekstremistik xurujlar, axborot oqimlarining ortishi va madaniy transformatsiyalar sharoitida talabalarda sog‘lom ma‘naviy dunyoqarashni rivojlantirish dolzarb pedagogik muammoga aylanmoqda. Chunki sog‘lom ma‘naviy dunyoqarash egasi bo‘lgan shaxsgina ijtimoiy voqelikka ongli munosabat bildiradi, tanqidiy fikrlaydi va ma‘naviy barqarorlikni saqlab qoladi .

Ma‘naviyat insonning ichki va tashqi olami uyg‘unligini ta‘minlovchi muhim omil bo‘lib, uning darajasi shaxsning xulq-atvori, e‘tiqodi va ijtimoiy faoliyatida namoyon bo‘ladi. Shu bois ta‘lim jarayonida talabalarda sog‘lom ma‘naviy dunyoqarashni shakllantirish davlat va jamiyat oldidagi ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda.

Asosiy qism. Ma‘naviy dunyoqarash – bu shaxsning dunyoga, jamiyatga va o‘ziga bo‘lgan munosabatini ifodalovchi qarashlar tizimidir. U ma‘naviy qadriyatlar, e‘tiqodlar, ideallar va xulq-atvor me‘yorlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Sog‘lom ma‘naviy dunyoqarash quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

- aniq hayotiy maqsadga ega bo‘lish;
- tanqidiy va mustaqil fikrlash;

- ezgu amallarga intilish;
- axloqiy barqarorlik;
- ijtimoiy mas'uliyat.

Mazkur sifatlar shaxsning ichki dunyosini boyitadi va uning ijtimoiy moslashuvchanligini oshiradi. Talabalarda sog'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishda xalqimizning boy tarixiy-madaniy merosi muhim ahamiyatga ega. Ajdodlarimiz tomonidan yaratilgan ma'naviy qarashlar, qadriyatlar va an'analar yoshlar dunyoqarashini shakllantirishda muhim pedagogik manba hisoblanadi. Xususan:

- zardushtiylikda ezgulik va bunyodkorlik g'oyalari;
- Sharq Renessansi davrida ilm-ma'rifatga intilish;
- mutafakkirlar asarlarida komil inson konsepsiyasi talabalarda ma'naviy yuksalish motivlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Talabalarda sog'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish pedagogik jihatdan quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

- ta'lim mazmuniga ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni integratsiya qilish;
- interfaol, muammoli va loyihaviy metodlardan foydalanish;
- ma'naviy-ma'rifiy mashg'ulotlar va treninglarni tashkil etish;
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratish.

Mazkur yondashuvlar talabalarda mustaqil fikrlash, ijtimoiy faollik va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Psixologik nuqtayi nazardan talabalik davri shaxsning refleksiya, o'zini anglash va qadriyatlar tizimini qayta ko'rib chiqish bosqichi hisoblanadi. Ushbu jarayonda quyidagilar muhim ahamiyatga ega:

- ichki motivatsiyani shakllantirish;
- ijobiy "Men-konsepsiyasi"ni rivojlantirish;
- emotsional-intellektni oshirish;
- empatiya va tolerantlikni rivojlantirish.

Refleksiv faoliyat va muloqotga asoslangan treninglar talabalarning ma'naviy ongini faollashtirishda samarali vosita hisoblanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish jarayoni pedagogik va psixologik omillarning o'zaro uyg'unligiga asoslanadi. Quyidagi integrativ yondashuv samarali hisoblanadi:

- bilim + qadriyat + xulq-atvor birligi;
- ta'lim mazmuni + metodlar + muhit uyg'unligi;

- tashqi ta'sir + ichki motivatsiya sintezi.

Natijada talabalarda: ma'naviy ong shakllanadi; ijtimoiy mas'uliyat rivojlanadi; ongli hayotiy qarorlar qabul qilish qobiliyati ortadi. Talabalarda sog'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish pedagogik-psixologik jihatdan kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Mazkur jarayon:

- ta'lim mazmunining qadriyatli yo'nalganligi;
- innovatsion pedagogik metodlar;
- psixologik rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish asosida samarali amalga oshiriladi (1-расмга қаранг).

1-rasm. Talabalarda so'g'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari

Ushbu jarayonlar natijasida ma'naviy barkamol, ijtimoiy faol, mas'uliyatli va raqobatbardosh shaxs shakllanadi. Bu esa jamiyat taraqqiyoti va barqaror rivojlanishining muhim omili hisoblanadi (1-jadvalga qarang).

1-jadval.

Talabalarda sog'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirishning pedagogik–psixologik asoslari va imkoniyatlari (qiyosiy tahlil)

Tahlil yo'nalishi	Pedagogik asoslar va imkoniyatlar	Psixologik asoslar va imkoniyatlar	Integrativ natija (sinergiya)
Mazmun (kontent)	Ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni o'quv fanlariga integratsiya qilish	Qadriyatlarni ongli qabul qilish va ichkilashtirish	Ma'naviy ong va barqaror dunyoqarash shakllanadi
Maqsad	Barkamol, ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalash	“Men-konsepsiya”ni shakllantirish, o'zini anglash	Shaxsiy va ijtimoiy uyg'unlik ta'minlanadi
Metodlar	Interfaol, muammoli, loyihaviy ta'lim metodlari	Mustaqil, tanqidiy va reflektiv fikrlashni rivojlantirish	Kognitiv faollik va ongli qaror qabul qilish
Ta'lim shakllari	Treninglar, davra suhbatlari, ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar	Muloqot, empatiya va refleksiya ko'nikmalarini rivojlantirish	Tolerantlik va kommunikativ kompetensiya rivojlanadi
Ta'lim muhiti	Shaxsga yo'naltirilgan, hamkorlikka asoslangan muhit yaratish	Psixologik xavfsizlik va ijobiy emosional fon	Ma'naviy barqarorlik va ishonchli muhit
Motivatsiya	Rag'batlantiruvchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash	Ichki motivatsiya va ehtiyojlarni shakllantirish	Faol ijtimoiy pozitsiya va o'zini rivojlantirish
Refleksiya	Tahliliy va reflektiv topshiriqlarni tashkil etish	O'zini anglash, o'z xatti-harakatini baholash	Ongli hayotiy qarorlar va o'zini boshqarish

Madaniyatlararo yondashuv	Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan ta'lim	Bag'rikenglik, empatiya va moslashuvchanlik	Ma'naviy tolerantlik va global kompetensiya
Nazorat va baholash	Mezonlar asosida baholash tizimi	O'zini nazorat qilish va o'zini rivojlantirish	Barqaror ma'naviy rivojlanish monitoringi
Natija	Ma'naviy barkamol, ijtimoiy faol shaxs	Ruhiy barqaror, ongli va mustaqil shaxs	Sog'lom ma'naviy dunyoqarash shakllanadi

Mazkur qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, talabalarda sog'lom ma'naviy dunyoqarashni rivojlantirish: faqat pedagogik ta'sir bilan cheklanmaydi, balki psixologik jarayonlar bilan uzviy bog'liq holda amalga oshiriladi. Pedagogik yondashuv tashqi tashkil etuvchi omil bo'lsa, psixologik yondashuv ichki rivojlanish mexanizmini ta'minlaydi. Ularning integratsiyasi natijasida esa: ma'naviy ong, ijtimoiy mas'uliyat, tanqidiy fikrlash, axloqiy barqarorlik kabi sifatlar kompleks shakllanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gershunskiy B.S. *Filosofiya obrazovaniya*. – Moskva: Pedagogika, 1998.
2. Slastyonin V.A., Isayev I.F., Shiyonov E.N. *Pedagogika*. – Moskva: Akademiya, 2013.
3. Qilicheva K. *Ma'naviy tarbiya metodikasi*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Forobiy Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.
5. Beruniy Abu Rayhon. *Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar*. – Toshkent, 2017.
6. Ibn Sino. *Donishnoma*. – Toshkent: Fan, 2015.
7. Navoiy A. *Mahbub ul-qulub*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2018.
8. Komilov N. *Tasavvuf*. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2019.
9. Haqqulov I. *Tasavvuf va badiiy tafakkur*. – Toshkent, 2017.